

Sultan ve Kraliçe: Elizabeth'in İslam Dünyasıyla İlişkilerinin Anlatılmamış Hikâyesi

Jerry Brotton, Çev. Ali Karatay

İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2022, 344 sayfa, ISBN: 978-605-7685-92-6.

İnci ÇAMOĞLU*

Kraliçe Elizabeth, tarihin önemli ve farklı figürlerinden biridir. 16. yüzyıl gibi bir dönemde kadın olarak hüküm sürmek zordur. Bunun yanı sıra kendisi evli değildir ve evlenmeyi reddetmektedir. Ataerkil bir düzende sözünü dinletebilen bir kadın olması, Kraliçe Elizabeth'in hayatını çekici kılmıştır. Bu konu üzerine birçok araştırma eseri de yazılmıştır. Bu eserde de asıl konu, Kraliçe Elizabeth dönemi İngiltere'sinin dünyaya nasıl açıldığıdır.

Yazar Jerry Brotton, Londra Queen Mary Üniversitesinde Rönesans Çalışmaları Kürsüsünde profesördür. Elizabeth döneminde Doğu dünyası ile ilişkiler üzerine çalışmalar yapmıştır. Burada incelediğimiz kitabın dışında *A History of the World in Twelve Maps*, *The Renaissance Bazaar: From the Silk Road to Michelangelo*, *The Sale of the Late King's Goods: Charles I and His Art Collection* başta olmak üzere daha birçok kitap yazmıştır. Kitaplarında genellikle ticaret üzerinden kültürel ve sanatsal bir tarih okuması yapmaktadır. İnceleyeceğimiz eserde de Elizabeth'in tahta çıkışından itibaren ticaret üzerine yaptığı çalışmalar ve bu ticaret bağı sayesinde Doğu dünyasına açılması anlatılmaktadır.

Eserin orijinal ismi *The Orient Isle: Elizabethan England and the Islamic World* olarak belirlenmiştir. Kitap, "Dipnotlarda Kullanılan Kısaltmalar", "Görsel Listesi" ve "Teşekkür"

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, 200611024.

bölümleriyle başlamaktadır. Ardından giriş bölümü olan “Elçi’nin Varışı” ile konu anlatılmaya başlanmıştır. Daha sonrasında sırasıyla “Tunus’un Fethi”, “Sultan, Çar ve Şah”, “Berberi Ülkesi İçin Savaş”, “Konstantinopolis’te Yetenekli Bir Adam”, “Dindışı İttifaklar”, “İsabel Sultan”, “Londra Türkleşiyor”, “Mahomet’in Güvercini”, “Topkapı Sarayı’ndan Kaçış”, “Sherley Ateşi” ve “Bir Mağribiden Fazlası” başlıkları altında konu işlenmiş; “Sonsöz”, “Notlar” ve “Dizin” kısımlarının ardından kitap noktalandırılmıştır.

Kitabın “Elçi’nin Varışı” adlı giriş bölümünde, İngiltere’ye elçi olarak gelen 42 yaşındaki Faslı Abdülvahid bin Mesud bin Muhammed el-Annuri’den bahsedilmektedir. Farklı ve egzotik görünen bu yabancının sarayda nasıl karşılandığı, halkta nasıl bir intiba uyandırdığı hikâyeleştirilerek anlatılmıştır. Bu da okura hem odaklanmakta hem de anlamakta kolaylık sağlamıştır.

Birinci bölümde, Elizabeth’in meşruiyeti ve evlilikle ilgili yaptığı girişimler anlatılmaktadır. Burada bizim özellikle dikkatimizi çeken, Elizabeth’in evlilik görüşmeleri yaparak siyasi bir denge sağlamaya çalışmasının ardından gücü elinde hissettiği an bu görüşmeleri sonlandırarak *bağımsız* bir İngiltere kurmaya yönelmesi olmuştur. Evlilik görüşmeleri esnasında çevresindeki lortlara, kendisinin, devlet yönetimini yanında herhangi bir erkek olmadan da yapabileceğini ispat etmeye çalışmıştır. Nitekim 44 yıl boyunca devlet yönetiminde sürekli çabaladığı şey de bu olmuştur.

“Sultan, Çar ve Şah” adlı ikinci bölümde ise İngiltere’nin Moskova Kumpanyası’ndan ve yaşadıkları ticari zorluklardan söz edilmiştir. Bu esnada karşımıza çıkan, İngiltere’nin Osmanlı ile ticari ilişkilerinde bir ilk sayabileceğimiz Anthony Jenkinson’ın rolünden bahsedilmektedir. Osmanlı sultanı, İran şahı ve Rus çarı üçlüsünün karşısında Kraliçe Elizabeth’in yaptığı stratejik hamlelere de değinilmiştir.

“Berberi Ülkesi İçin Savaş” adlı üçüncü bölümde ise Faslılarla yapılan ticaret gereği Fas sultanının, Kraliçe Elizabeth’ten Portekizlilere karşı yardım istemesi ve Fas-İngiliz ilişkileri ele alınmıştır.

Hemen ardından gelen, “Konstantinopolis’te Yetenekli Bir Adam” başlıklı dördüncü bölümde, Fas diyarıyla ilişkilerin kötü gitmesi ihtimaline karşı Osmanlı’nın daha kârlı bir ticaret oluşturduğunu düşünen Walsingham’dan, yazdığı ve daha sonraki Türk-İngiliz ilişkileri için baş ucu kitaplarından biri hâline gelecek *Memorandum on the Turkey Trade* (Türkiye Ticareti Üzerine Notlar) adlı eserinden bahsedilmektedir. İngiltere’nin ticaret amaçlı Osmanlı’ya gönderdiği ilk elçi olan William Harborne ve onun anlatılarından da söz edilmektedir.

“Dindışı İttifaklar” başlıklı beşinci bölümde yazar, Elizabeth’in ticaret kurmaya çalışırken yaşadıklarını ve halktan gördüğü tepkiyi dönemin oyun yazarlarının eserlerini merkeze alarak incelemiştir. Bugün *romantik* olarak okuduğumuz Shakespeare gibi yazarların eserlerinin aslında bir yandan da büyük bir eleştiri anlatısı olduğundan bahsederek, okuyucuya yepyeni bir pencere

açmaktadır. Burada sadece Shakespeare’i değil, diğer birçok oyun yazarını ve onların oyunlarını açıklayarak, bölümlerinden alıntı yaparak bahseder.

Bir sonraki bölüm olan “İsabel Sultan” bölümünde yazar, 1580’li yılların sonlarından, Elizabeth’in ticaret üzerinden kazandığı zaferlerinden bahseder. Francis Drake’in Amerika yolculuğuna da bu bölümde değinilmektedir. Bölümdeki diğer göze çarpıcı durum ise Elizabeth’in Osmanlı sarayındaki önemli kişilerle yazışmalarına yer verilmesidir. Aynı zamanda, İngiliz Protestanların İslamiyet’e geçişinin hızlanmasının İngiltere’de nasıl karşılandığından da burada bahsedilmektedir. Burada yazarın alıntı yaptığı Thomas Sanders’ın anlatısında, İngiliz miçolarının *gönüllü olarak Türk’e dönüştükleri* söylenmektedir. Burada İslamiyet’i kabul edenleri *Türk* olarak nitelemeleri dikkatimizi çekmektedir.

Ardından gelen, “Londra Türkleşiyor” başlıklı bölümde, Londra’da Türklerin etkisinden ve bunun edebiyata yansımından bahsedilmiştir. “Mahomet’in Güvercini” bölümünde ise yine Elizabeth döneminde yazılmış oyunlar üzerinden İngiltere’deki Türk ve Müslüman algısı anlatılmaya çalışılmıştır.

Bundan sonra gelen bölümlerde de arşiv belgeleri kullanılarak Elizabeth’in Türklerle olan ilişkilerinden bahsedilmiş, esir alınan ve daha sonra Müslümanlığı tercih edip iyi yerlere gelmiş Hassan Ağa anlatılmıştır. Bunların yanı sıra yine oyun ve kitap yazarları, oynanan oyunların sahne dekorları, şarkılar ve şiirler üzerinden dönem okuması yapılmaya devam edilmiştir.

Sonuç olarak, kitap gayet akıcı ilerlemektedir. Yalnız dipnotların kitabın sonundaki “Notlar” başlığı altında verilmesi önemli bir sorundur. Bu durum okumayı zorlaştıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak İngiltere ve Osmanlı’nın ilişkilerinin başlangıcının açıklanması açısından çok önemli bilgiler içermektedir. Yazar genellikle İngiliz kaynaklarını kullanmıştır. Kitabın sonunda ayrıca bir bibliyografya bölümü verilmemiştir. Kitap, Avrupa’nın, Kraliçe Elizabeth döneminde Türklere ve Osmanlı dünyasına bakış açısını da yansıtması açısından ilgi çekici bilgiler vermektedir. Bunu yaparken dönemin tiyatro yazarlarından ve oyunlarından da bahsedilmektedir. Yazarın, bunu sadece Osmanlı ile sınırlamayıp, Doğu’da ilişki kurulan bütün devletlerden ve elçilerinden bahsetmesi de önemlidir. Kitabın kapağında kullanılan Elizabeth’in portresi, bunun Doğu dünyasından parçalar taşıması ve bu portrenin neden seçildiğinin metin içerisinde açıklanması da güzel bir detaydır.